

ЧЕРНЕЛИЦЯ НА ПОКУТТІ: ОСНОВНІ ВІХИ ІСТОРІЇ МІСТЕЧКА

Віталій Нагірний

Annotation: The article deals with the history of a small town Chernelytsia in Pokuttia and its development from the Middle Ages to the beginning of the 21st c. The first settlement appeared here not later than in the 11th c. and was founded on the right bank of the Dniester (till the second half of the 16th – the first half of the 17th c.). A new settlement was built in the first half of the 15th c. Later it transformed into the town. The town existed in these borders from the mid 17th to the end of the 18th c. The period of the second half of the 19th and the first half of the 20th cc. was the time of the prosperity of Chernelytsia. Nowadays it is just a small town.

Keywords: Chernelytsia, Pokuttia, city, castle

Чернелиця – селище міського типу, розташоване на правому березі р. Дністер на українському Покутті (Городенківський район Івано-Франківської області). На даний час вона налічує біля 2 тис. мешканців і крім красивих краєвидів у Дністровському каньйоні, в селищі можна побачити немало цікавих пам'яток архітектури: рештки бастіонного замку XVII ст., руїни костелу св. Архангела Михаїла 1661 р., залишки каплиці Раціборських XIX ст., греко-католицьку церкву 1817 р., залишки австрійських фортифікацій з часів Першої світової війни, а також вали руського середньовічного поселення, розташованого в околицях Чернелиці, в глибині лісу на високому правому березі Дністра.

Незважаючи на те, що Чернелиця має досить багату історію, вона довгий час залишалася поза увагою дослідників. До початку XXI ст. не було створено не тільки жодної наукової синтези про історію містечка, але навіть популярно-наукового нарису минулого Чернелиці. Фрагментарні дані про населений пункт можна було зустріти тільки в працях Олександра Чоловського (Czołowski 1892: 12–13), Владислава Пшибиславського (Przybysławski 1906: 25), Ярослава Пастернака (Пастернак 1978: 10, 14, 22), Кліма Трачука (Трачук 1978: 469–474), Ришарда Щигла (Szczygieł 1989: 281), Юрія Нельговського (Нельговский 1986: 126–127), Петра Сіреджука (Сіреджук: 1994–1995: 41), Романа Афтаназія (Aftanazy 1995: 141), Володимира Никифорчука і Романа Смеречанського (Никифорчук 1995: 20), а також автора цього тексту (Нагірний 1997: 38–39). Ситуація почала мінятися тільки в XXI ст., коли появились стаття Наталії Палійчук (Палійчук 2005: 60–62), а згодом популярно-науковий нарис авторства Ігоря Випасняка і Ярослава Яценюка (Випасняк 2007). Незабаром після цього вийшла друком праця Ярослава Николовича (Николович 2013), а протягом 2012–2017 рр. українські і польські науковці проводили дослідження Чернелицького замку, результатом чого стала ціла серія публікацій, присвячених цій історичній пам'ятці (див.: Нагірний 2015б: 11–12; Пам'ятки 2015). Крім цього, появились праці про інші чернелицькі пам'ятки, господарчу і соціальну історію містечка (Zauch 2010: 53–68; Нагірний 2014б: 22–30; Нагірний 2015а: 209–215; Гошинський 2015), а також про

руське середньовічне городище (Федунків 2014: 225–234). Однак необхідно відмітити, що незважаючи на появу цілого ряду спеціалізованих публікацій, синтетична наукова праця про історію Чернелиці так і не появилася. Дана стаття має на меті хоча б частково заповнити цю прогалину.

Встановити час заселення території сучасної Чернелиці важко. Археологічні дослідження, що проводилися в цьому регіоні в останній чверті XIX – на початку XX ст., в 50–60-х рр. XX ст. і на межі XX і XXI ст. (Przybysławski 1906: 25; Janusz 1981: 114; Археология 1987: 28–29, 83; Томенчук 2008: 488–489), дозволяють датувати перші сліди поселенців пізнім палеолітом, мезолітом, неолітом або залізною добою (Археология 2018).

Більше інформації маємо про слов'янське поселення на цій території. Середньовічне руське місто розташовувалося на відстані 3–4 км від центру сучасної Чернелиці (Томенчук 2008: 488–489). Не відомо достовірно чи воно брало свій початок в додержавний період історії східних слов'ян чи було засноване після приєднання цих земель до держави київських Рюриковичів в кінці X ст. Але можна погодитися із Богданом Томенчуком в тому, що поселення появилася не пізніше XI ст. (Томенчук 2008: 488–489).

Руське поселення розташовувалося на високому трикутному мисі на правому березі Дністра і було добре укріплене самою природою. З двох сторін його оточували стрімкі схили, а з боку поля місто захищали три лінії земляних валів і дерев'яних укріплень. Місто займало площу біля 5 га і було поділене на три частини: ремісничий посад, котрий розташовувався зі сторони поля (Федунків 2014: 230–231); боярсько-дружинна частина, котра була відділена від ремісничої подвійною лінією валів і воротами; дитинець, розташований на самій верхівці мису із ймовірною садибою намісника (Федунків 2014: 230–231; Nagirnyy 2018: 14). За часів приналежності до держави київських Рюриковичів поселення мало характер прикордонного укріплення (Федунків 2014: 232), однак після переходу під владу галицьких Ростиславовичів почало швидко розвиватися. Цьому сприяло в першу чергу його розташування над р. Дністром, котрий був важливим водним шляхом, що вів із Галича до Чорного моря і далі до Константинополя. Підтвердженням такого розвитку є значний розмір міста (біля 5 га), його тридільна структура (дитинець, боярсько-дружинна частина, посад) і знайдені в ньому ювелірні прикраси (Палійчук 2004: 60–62). Достовірно невідомо до якого часу функціонувало дане поселення. В історичній науці зустрічаємо припущення, що воно могло бути знищене монголами в середині XIII ст. (Томенчук 2008: 488–489) або припинити своє існування в XV ст. (Федунків 2014: 227). Однак найновіші дослідження показують, що місто існувало принаймні до XVI або навіть до першої половини XVII ст. (Nagirnyy 2018: 14–15) і правдоподібно було спалене під час одного із татарських нападів на Покуття.

Ще в часи існування руського поселення над Дністром, на території сучасної Чернелиці було засновано нове поселення. Перша згадка про нього датується 7 березня 1440 р. В наданні польського короля Владислава Варненчика для червоногородського старости Теодорика

Бучацького гербу Абданк було вказано 17 місцевостей на Покутті і Західному Поділлі, серед яких і „Czelenycze” (Zbiór 1975: 78). Пізніші документи теж неодноразово називають сучасну Чернелицю „Черленицею”, тому можна вважати, що і в даному випадку мова йшла саме про Чернелицю (про назву „Черлениця”, див.: Нагірний 2016: 74–78). В другій половині XV ст. галицькі земські і гродські акти неодноразово (1454, 1461, 1463, 1465, 1467, 1469, 1493) згадували це поселення під назвами „Czerlenycza”, „Magna Czerlenycza”, „Czerlenica”, „Czerlyenycza”, „Czerlienycza”, „Czarlencze” (Akta 1887: 270, 283, 316, 327; Akta 1889: 425; Akta 1906: 225, 229, 263). Тому можна ствердити, що від середини XV ст. центр господарського життя в околиці поступово переносився на територію нового поселення, відомого під назвою „Magna Czerlenycza”. Одночасно з новим, існувало ще і старе поселення, що може підтверджувати документ про судовий спір в 1493 р. між Яном Монастирським (Язловецьким) і Анною з Чишок де згадано дві Чернелиці (Akta 1906: 229). Як відмічалось вище, старе поселення існувало паралельно з новим принаймні до XVI ст.

Про нове поселення із збережених документів відомо, що воно від середини XV ст. належало Теодорику Бучацькому, у власності котрого залишалося до 1456 р. (Akta 1889: 426). Після нього власниками Чернелиці були його сини Михайло і Ян, котрі 11 травня 1469 р. поділили батьківський спадок. В результаті цього поділу Чернелицю отримав молодший із братів, Ян Монастирський (Akta 1887: 329–330). Після його смерті (після 1492 р.) чернелицькі землі успадкував син Яна і Барбари Олекси – Миколай Монастирський (Nagirnyj 2013–2014: 43; Гощинський 2014: 181). У володіннях роду Бучацьких–Монастирських–Язловецьких Чернелиця знаходилася аж до першої половини XVII ст. В цей час вона досягла значного економічного розвитку (Polska 1902: 172), була укріплена земляними валами і отримала права міста в 1584 р. (Сіреджук 1986: 65; Сіреджук 1994–1995: 49; Szczygieł 1989: 68, 281). А між 1607 і 1636 рр. в місті почалося будівництво бастионного замку (Нагірний 2013в: 149–155).

Розвиток покутського містечка призупинився в 1630–1640-х рр. Після смерті останнього чоловічого представника роду Язловецьких, подільського воєводи Ієроніма з Бучача, місто перейшло до його сестри Ядвіги, дружини Андрія Безлецького (ННБУ, ф. 141, спр. 45: 1; Łoziński 1931: 115). Її єдина дочка померла ще за життя Ядвіги, що привело до майнового конфлікту між нею і зятем – київським воєводою Янушем Тишкевичем. В результаті нападу Я. Тишкевича на володіння Я. Белзецької в 1636 р. постраждала і Чернелиця (ЦДІАЛ, ф. 5, спр. 130: 645–648; Łoziński 1931: 115), що негативно відбилося на економічному розвитку міста. Після смерті Ядвіги в 1641 р. Чернелиця перейшла у володіння Чурилів, котрі були родичами Язловецьких. Місто спочатку отримала дочка сестри Ядвіги, Анни і Мартина Чурила – Маріанна, дружина каменецького каштеляна Михайла Станіславського, а згодом їхня дочка – Евфросинія Станіславська. Остання була видана заміж за снятинського старосту Петра Потоцького, а після його смерті (1648 р.) вийшла вдруге заміж за кам'янецького старосту (пізніше брацлавського воєводу), князя Михайла Єжи Чарторийського (початок 1650 р.). Чернелиця була її приданим для

чоловіка і стала спільним володінням Михайла і Євфросинії (ЦДІАЛ, ф. 5, спр. 134: 655; Łoziński 1931: 115; Wagner 2012: 740; Гоцинський 2014: 181).

Період приналежності Чернелиці до Чарторийських ознаменувався поважним розквітом міста. Михайло і Євфросинія протягом 1650–1659 рр. завершили будівництво замку із палацом, заснували в місті домініканський монастир (1661), звели костел св. Архангела Михаїла (1660-ті рр.) (ЦДІАЛ, ф. 146, спр. 95: 30–31) і фактично перетворили Чернелицю на основну резиденцію Чарторийських на Покутті. Одночасно, місто, принаймні двічі, зазнало руйнувань від турків і татарів – в 1672 р. і 1676 р. Турецько-татарська загроза, втрата Поділля із Кам'янцем, а також активізація молдавської політики польського короля Яна III Собеського привели до того, що Чернелиця зайняла важливе місце в системі оборони південно-східних рубежів Речі Посполитої в останніх десятиліттях XVII ст.

В цей же час Чернелиця отримала архітектурно-композиційну структуру яка визначила її подальший розвиток. Центральну частину зайняв ринок у формі широкої вулиці, котра розпочиналася біля головного в'їзду в місто і тягнулася через все місто до замку. На ринку, неподалік замку знаходилася дерев'яна одноповерхова ратуша (розібрана після 1798 р.) (Нагірний 2015а: 209–210). В південно-східній частині міста розташовувалася спочатку дерев'яна (з 1817 р. мурована) церква св. Пречистої діви Марії (Николович 2013: 48–49; Рибчинський 2015: 26–29), а неподалік від неї – синагога (Синагоги 1998: 156). З північної і південної сторін ринку знаходилися два заїзди, крамниці і жилі будинки (ННБУ, ф. 141, спр. 159: 6–7). В західній частині ринку був комплекс домініканського монастиря і римо-католицький костел (AGAD: 7–10), котрий відігравав не тільки презентаційну функцію але і оборонну (Рибчинський 2015: 27). До міста вели не менше двох воріт – західні, що розташовувалися неподалік костелу і східні – поряд із замком. Не виключено, що існували і треті ворота у східній частині міста, що вели до передмістя Хмелева і до Дністра. У східній частині міста розміщувався бастионний замок (Нагірний 2013в: 149–155). Навколо міста виникли численні передмістя: Андрухівка, Коссівка, Селянський Кут, Щиглівка і Хмелева (ННБУ, ф. 141, спр. 449: 7–17), де були ще дві дерев'яні церкви св. Миколая Мирського і Перенесення мощей св. Миколая (ННБУ, ф. 141, спр. 449: 7–8), а також фільварок (ННБУ, ф. 141, спр. 449: 7). Сформована в цей період структура міста існувала без змін до кінця XVIII ст. і добре прослідковується навіть у наш час.

Чергові важливі зміни в історії міста відбулись в 1690-х рр. Після смерті Євфросинії Станіславської у 1668 р. за її спадщину розпочалася тривала боротьба (ЦДІАЛ, ф. 5, спр. 602: 663–700). На початковому етапі Михайлу Чарторийському вдалось відстояти свої права до міста, однак після смерті князя, його син Казимир змушений був уступити Чернелицю спочатку Дідушицьким (1692 р.) (Akta, 1914: 234; Dzieduszycki 1865: 108), а згодом Потоцьким із Золотого Потoku (1694 р.) (Dzieduszycki 1865: 108; Goszczyński 2014а: 26–27) у володінні яких місто залишалося до початку 1780-х рр. (ЦДІАЛ, ф. 134, спр. 860: 6а, 11, 14 зв., 15–16).

Історія міста періоду його приналежності Потоцьким відома відносно слабо. Можна встановити тільки, що в 1711 р., 1712 р. і 1739 р. місто, костел і домініканський конвент по чергово зазнали пограбувань від козацьких, польських і російських військ (Goszczyński 2014b: 22). Спроби тогочасного власника Михайла Потоцького добитись відшкодувань за руйнування не принесли успіху (Akta, 1928: 226–227). В наступні кілька десятиліть розвиток міста проходив стабільно, що підтверджують інвентарні описи 1750-х рр. (Нагірний 2013a). Ситуація змінилася в 1768 р., коли на Поділлі повстала Барська конфедерація. Не виключено, що саме в цей час зазнав руйнувань замок в Чернелиці, котрий міг опинитись в центрі протистояння між конфедератами та російськими військами (Нагірний 2013b: 22–23).

Після першого поділу Польщі в 1772 р., Чернелиця, як і вся Галичина, опинилась в складі Австрійської імперії. Незабаром після цього відбулися чергові зміни власників міста. Після банкрутства Петра Потоцького, Чернелиця в 1781 р. була поділена на п'ять частин між різними власниками. Більшу частину чернелицьких земель отримав Йоахим Карл Потоцький, а замок і деякі передмістя стали власністю гостинського підчашого Криштофа Рильського. Решта Чернелиці була розділена між Маріанною Морською, Марціном Вольським і невідомим по імені Стжегоцьким (ЦДІАЛ, ф. 5, спр. 134: 85-90зв.).

Не пізніше 1798 р., при незнаних ближче обставинах, замок і значна частина міста опинилися в руках Вікторії Підбельської (Нагірний 2013b: 24), але вже між 1800 р. і квітнем 1804 р. вони перейшли у власність Мавриція Ценського і його дружини Теофілії з Бахмінських (Нагірний 2014a). На останні десятиліття XVIII ст. припали також важливі зміни в релігійному житті Чернелиці. Пожертвування Франциски Бахмінської із Зибултовських, власниці сусідніх Копачинець, дозволило встановити в костелі св. Михайла новий вівтар св. Домініка, а між 1772 р. та 1774 р. поруч з костелом було збудовану нову дзвіницю (Zauch 2010: 56–57). Після оприлюднення австрійською владою 14 квітня 1787 р. декрету про ліквідацію монастирів на території Австрійської імперії, конвент домініканців в Чернелиці в 1789 р. був ліквідований (Barącz 1861: 411), а костел св. Архангела Михаїла став центром місцевої римо-католицької парафії.

Помітний слід в історії Чернелиці залишили Ценські, які володіли місцевим замком і значним господарством від початку XIX ст. до 1848–1850 рр. Особливо необхідно відмітити старання Мавриція і Теофілії Ценських по відновленню і частковій перебудові замкового палацу (Нагірний 2014a: 9–10). За їх часів замок став не тільки головною резиденцією роду, але і перетворився на місце зберігання численних родинних пам'яток, предметів мистецтва, картин, бібліотеки і архіву. Там знаходились також різного роду стародруки, ілюстрації, рисунки, карти, документи роду, починаючи від XVII ст., а також кілька тисяч друкованих видань. В той же час в парафіяльному костелі було встановлено нові органи (1807 р.), а згодом проведено ремонт (кінець 1820-х рр.) (Zauch 2010: 58). На час приналежності Чернелиці до Ценських припало і будівництво нової греко-католицької церкви св. Пречистої діви Марії (1817 р.). Однак після

смерті Теофілії в 1835 р. (Маврицій помер в 1817 р.), її син Удальрик Миколай Ценський зробив головною резиденцією роду Вікно (суч. Городенківський р-н Івано-Франківської обл.), а біля 1848–1850 рр. продав свою частину Чернелиці разом із замком.

Видається правдоподібним, що більшу частину своїх володінь в Чернелиці Ценські продали Раціборським, які появилися в даному населеному пункті ще в 1820-х рр. (ZNO: 13). Саме вони – спочатку Текля, а згодом Наполеон Раціборські – були найбільшими землевласниками в Чернелиці протягом 1840–1860-х рр. Після банкрутства Наполеона Раціборського в 1860-х рр. (ANK), основними чернелицькими землевласниками стали Кароль Краснопольський і Миколай Петрович (Słownik 1880: 817; Шематизмъ 1892: 33; Шематизмъ 1898: 25). Нащадки останнього – Тереза, Анна і Олена Петровиц – проживали в Чернелиці аж до 1930-х рр. і були власниками найбільшого в околиці маєтку.

Чергові зміни для міста принесла Перша світова війна. Чернелиця протягом 1914–1917 рр. кілька разів переходила від австрійських до російських військ і навпаки. Після падіння Австро-Угорщини, місто, як і більша частина Покуття спочатку визнало владу Західно-Української Республіки, а згодом опинилось під румунською окупацією (1919 р.). В середині 1919 р. Покуття перейшло під владу польської військової адміністрації, а в 1923 р., як і ціла Галичина та Волинь, було остаточно включене до складу Другої Речі Посполитої, під владою якої перебувало до 1939 р.

Збережені документи свідчать, що в кінці XIX – першій половині XX століття Чернелиця була багатонаціональним містом. Загальна кількість населення станом на 1935 р. збільшилась до 3640 чоловік, із яких 2130 складали українці, 895 – поляки і 615 осіб – євреї (Шематизм 1935: 48). Значного розвитку досягнуло релігійне і культурне життя. В населеному пункті діяли греко-католицька церква, римо-католицький костел, єврейська синагога, відділення Товариства „Просвіта”, українські і польські молодіжні товариства, 7-класна школа, пошта, телеграф.

Друга світова війна фактично не зачепила населений пункт. Після першого приходу радянських військ у вересні 1939 р. Чернелиця втратила свій статус міста і в 1940 р. була перейменована на селище міського типу (Сіреджук 1994–1995: 49). В 1941 р. радянські війська без бою залишили Чернелицю і вона опинилась під німецькою окупацією. За спогадами місцевих старожилів в населеному пункті був розташований невеликий гарнізон угорських військовослужбовців. 23 березня 1944 р. в історії населеного пункту відбулась чергова зміна – німецькі відділи залишили селище і воно було зайняте радянськими військами.

Незважаючи на відсутність активних бойових дій в Чернелиці і околицях, Друга світова війна корінним чином вплинула на етнічний склад населення селища. Ще в 1941–1943 рр. єврейське населення Чернелиці в значній своїй масі було вивезене німцями, а в 1945 р. радянська адміністрація виселила більшу частину місцевих поляків. Тоді ж були закриті всі місцеві культурні товариства. В перші післявоєнні роки, через вандальську діяльність радянської влади, серйозних руйнувань зазнали місцеві архітектурні пам'ятки: частина замку була розібрана, а

каміння з нього було використане на будівництво будинку райкому КП УРСР; римо-католицький костел був закритий і перетворений на склад, що привело до швидкого руйнування обох будівель.

Найважливішими подіями в історії населеного пункту в радянський період стали: надання Чернелиці статусу районного центру в 1945 р. і втрата цього статусу в 1956 р.; створення колективного господарства ім. В. Чапаєва; будівництво нових будинків середньої школи (1973 р.), дитсадка і поліклініки (1980-ті рр.). В даний час в населеному пункті діяли: селищна рада, будинок культури, середня школа, дитсадок, поліклініка, лікарня, близько десяти продуктових, господарських і книжкових магазинів, дві бібліотеки (селищна і шкільна), промислові підприємства.

Період незалежної Української держави позначився черговими змінами в становищі населеного пункту. Вони були як позитивними (відкриття пам'ятника Тарасу Шевченку, будівництво нового будинку лікарні, покращення комунікації з районним і обласним центрами) так і негативними (припинення діяльності будинку культури, закриття підприємств, катастрофічний стан доріг і т.п.). Що ж стосується стану місцевих історичних пам'яток то, на превеликий жаль, всі 23 роки незалежності України, як місцева так і районна влада не проявила особливого зацікавлення у їх збереженні. Виняток становить тільки греко-католицька церква яка підтримується в доброму стані силами місцевої громади. Що ж стосується замку, костелу і каплиці Раціборських то з кожним роком вони приходять у все більший занепад. Найбільше однак постраждав римо-католицький костел – в червні 2005 р., внаслідок пожежі, в ньому був повністю знищений дах і станом на 2019 р. будівля знаходиться в катастрофічному стані, який з кожним днем все погіршується. Залишається тільки вболівати, що зміни в Україні, викликані Революцією Гідності, торкнуться і Чернелиці – мальовничого містечка на Покутті – і нарешті привернуть увагу до проблеми збереження старовинних історичних пам'яток, розташованих в селищі.

ЛІТЕРАТУРА:

Археологія 1987: Археологія Прикарпаття, Волини и Закарпаття (каменный век), авт. кол. Р. Т. Грибович [ин др.], Киев, 1987.

Археологія 2018: Археологія та стародавня історія Городенківського району, [on-line:] <http://www.zamky.com.ua/ivano-frankivska-oblast/arheologiya-ta-starodavnya-istoriya-gorodenkivskogo/#i-40> (відвідано 19.03.2019).

Випасняк 2007: Випасняк, І. П., Яценюк, Я. М. Чернелиця – містечко над Дністром (Короткий історичний нарис), Чернівці, 2007.

Гоцинський 2014: Гоцинський, А. Від Авданців до Пілавів. Власники Чернелиці від XV до кінця XVIII століття – Ямгорів, т. 24–25, Івано-Франківськ–Городенка, 2014, s. 180–187.

Гоцинський 2015: Гоцинський, А. Повинності мешканців Чернелиці в другій половині XVIII століття – Ямгорів, т. 26, Івано-Франківськ–Городенка, 2015, s. 228–234.

Нагірний 1997: Нагірний, В. Чернелицький замок – Матеріали III Прикарпатської науково-історичної конференції, Коломия, 1997, с. 38–39.

Нагірний 2013а: Нагірний В. Інвентарний опис Чернелицького замку 1757 року – Галичина, т. 22–23: До 85-річчя академіка Володимира Грабовецького, 2013, с. 425–432.

Нагірний 2013б: Нагірний, В. Інвентарний опис Чернелицького замку 1798 року – Вісник Прикарпатського університету. Історія, вип. 23–24: До 20-ліття утворення кафедри історії слов'ян і 80-річчя професора Петра Федорчака, 2013, с. 21–26.

Нагірний 2013в: Нагірний, В. Хто і коли збудував Чернелицький замок? – Ямгорів, т. 22–23, Івано-Франківськ–Городенка, 2013, с. 149–155.

Нагірний 2014а: Нагірний, В. Чернелиця – резиденція Ценських (перша половина XIX століття) – Вісник Прикарпатського університету. Історія, вип. 25, 2014, с. 9–13.

Нагірний 2014б: Нагірний, В. Як виглядав костел Св. Антонія Падуанського в Чернелиці в 1921 р.? – Карпати. Людина, етнос, цивілізація, вип. 5, Івано-Франківськ, 2014, с. 22–30.

Нагірний 2015а: Нагірний, В. Інвентарний опис ратуші міста Чернелиця – Ямгорів, т. 26, Івано-Франківськ–Городенка, 2015, с. 209–215.

Нагірний 2015б: Нагірний, В. Наукові дослідження Чернелицького замку в другій половині XX – на початку XXI ст. – Вісник Прикарпатського університету. Історія, вип. 26, Івано-Франківськ, 2015, с. 11–12.

Нагірний 2016: Нагірний, В. Коли Чернелиця (Черленича) стала Чернелицею? – Карпати. Людина, етнос, цивілізація, вип. 6, Івано-Франківськ, 2016, с. 74–78.

Нельговский 1986: Нельговский, Ю. А. Каменные замки Западной Украины конца XVI – первой половины XVII вв. – Архитектурное наследство, под ред. О. Х. Халпахчыяна, т. 34: Преемственность и влияния в архитектуре народов СССР, Москва, 1986, с. 125–133.

Никифорчук 1995: Никифорчук, В., Смеречанський, Р. Старожитності Городенківщини, Снятин 1995.

Николович 2013: Николович, Я. Закувала зозуленька ой під Чернелицев. Нариси, документи з історії містечка, Львів 2013.

Палійчук 2004: Палійчук, Н. Срібний скарб з Чернелиці – Ямгорів, т. 11–12, Івано-Франківськ–Городенка, 2004, с. 60–62.

Пам'ятки 2015: Пам'ятки України. Історія та культура, 2015, вип. 7–9 (215–217): Чернелицький замок.

Пастернак 1978: Пастернак, Я. Городщина в безодні віків – Городенщина. Історично-мемуарний збірник, ред. М. Марунчак, Нью-Йорк–Торонто–Вінніпег, 1978, с. 9–25.

Рибчинський 2015: Рибчинський, О. Особливості композиційно-планувальної структури містечка Чернелиця – Пам'ятки України: історія та культура, 2015, вип. 7–9 (215–217): Чернелицький замок, с. 26–29.

Синагоги 1998: Синагоги України – Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація», 1998, ч. 9.

Сіреджук 1986: Сіреджук, П. Джерела до вивчення історії виникнення історії виникнення міст Галицької землі в XV–XVIII ст. – Архіви України, 1986, № 1 (195), с. 58–66.

Сіреджук 1994–1995: Сіреджук, П. З історії заселення Городенківщини – Ямгорів, т. 7–8, Івано-Франківськ–Городенка, 1994–1995, с. 36–51.

Томенчук 2008: Томенчук, Б. Археологія городищ Галицької землі. Галицько-Буковинське Прикарпаття. Матеріали досліджень. 1976–2006 рр., Івано-Франківськ, 2008.

Трачук 1978: Трачук, К. Містечко моє Чернелиця – Городенщина. Історично-мемуарний збірник, ред. М. Марунчак, Нью-Йорк–Торонто–Вінніпег, 1978, с. 469–474.

Федунків 2014: Федунків, З., Поліщук, Л., Нагірний, В. Давньоруське городище Чернелиця IV: результати попередніх досліджень – Княжа доба, вип. 8, Львів 2014, с. 225–234.

Aftanazy 1995: Aftanazy, R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej, t. 7, Wrocław 1995.

Barącz 1861: Barącz, S. Rys Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce, t. 2, Lwów, 1861.

Czołowski 1892: Czołowski, A. Dawne twierdze i zamki na Rusi halickiej, Lwów 1892.

Goszczyński 2014a: Goszczyński, A. Czernelica i jej właściciele na przełomie XVII i XVIII wieku – Kurier Galicyjski, 2014, nr. 7 (203), s. 26–27.

Goszczyński 2014b: Goszczyński, A. Czernelica pod rządami Potockich – Kurier Galicyjski, 2014, nr 8 (204), s. 22.

Janusz 1981: Janusz, B. Zabytki przedhistoryczne Galicji Wschodniej, Lwów, 1981.

Łoziński 1931: Łoziński, W. Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku, t. 1: Czasy i ludzie, Lwów, 1931.

Nagirnyj 2013–2014: Nagirnyj, W. Pod władaniem Buczackich i Jazłowieckich. Czernelica w XV–XVII wieku – Kurier Galicyjski, 2013–2014, nr 23–24 (195–196), s. 43.

Nagirnyy 2018: Nagirnyy, V. Czernelica nad Dniestrem – od grodu średniowiecznego do miasta nowożytnego – Krakowskie Pismo Kresowe, t. 10, 2018, s. 9–24.

Przybysławski 1906: Przybysławski, W. Repertorium zabytków przedhistorycznych na obszarze szesnastu powiatów Galicji Wschodniej, Lwów, 1906.

Słownik 1880: Słownik Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, pod. red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, Warszawa, 1880.

Szczygieł 1989: Szczygieł, R. Lokacje miast w Polsce XVI wieku, Lublin, 1989.

Wagner 2012: Wagner, M. W służbie wojny i pokoju. Działalność publiczna Michała Jerzego Czartoryskiego w latach 1649–1691 – Wobec króla i Rzeczypospolitej. Magnateria w XVI–XVIII wieku, red. E. Dubas-Urwanowicz, J. Urwanowicz, Kraków, 2012, s. 735–755.

Zaucha 2010: Zaucha, T. Kościół parafialny p.w. Św. Antoniego w Czernelicy – Materiały do dziejów sztuki sakralnej na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej, t. 18: Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa Ruskiego, cz. 1, Kraków, 2010, s. 53–68.

ДЖЕРЕЛА:

ННБУ, ф. 141, спр. 45: Національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника, Відділ рукописів, ф. 141: Фонд Олександра Чоловського, оп. 1, спр. 45.

ННБУ, ф. 141, спр. 159: Національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника, Відділ рукописів, ф. 141: Фонд Олександра Чоловського, оп. 1, спр. 159.

ННБУ, ф. 141, спр. 449: Національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника, Відділ рукописів, ф. 141: Фонд Олександра Чоловського, оп. 1, спр. 449.

ЦДАЛ, ф. 5, спр. 130: Центральний державний історичний архів у Львові, ф. 5, оп. 1, спр. 130.

ЦДАЛ, ф. 5, спр. 134: Центральний державний історичний архів у Львові, ф. 5, оп. 1, спр. 134.

ЦДАЛ, ф. 5, спр. 602: Центральний державний історичний архів у Львові, ф. 5, оп. 9, спр. 602.

ЦДАЛ, ф. 134, спр. 860: Центральний державний історичний архів у Львові, ф. 134, оп. 2, спр. 860.

ЦДАЛ, ф. 146, спр. 95: Центральний державний історичний архів у Львові, ф. 146, оп. 13, спр. 95.

Шематизм 1892: Шематизм всего клира греко-католической Епархии Станиславской. 1892, Въ Станиславе, 1892.

Шематизм 1898: Шематизм всего клира греко-католической Епархии Станиславской. 1898, Въ Станиславе, 1898.

Шематизм 1898: Шематизм всего клира греко-католицької Епархії Станиславської. 1898, Станислав, 1898.

Akta, 1887: Akta Grodzkie i Ziemskie, t. 12, Lwów, 1887.

Akta, 1889: Akta Grodzkie i Ziemskie, t. 14, Lwów, 1889.

Akta, 1906: Akta Grodzkie i Ziemskie, t. 19, Lwów, 1906.

Akta, 1914: Akta Grodzkie i Ziemskie, t. 22, Lwów, 1914.

Akta, 1928: Akta Grodzkie i Ziemskie, t. 23, Lwów, 1928.

AGAD: Archiwum Główne Akt Dawnych, Zbiór Aleksandra Czołowskiego, sygn. 258.

ANK: Archiwum Narodowe w Krakowie. Oddział I, Teki Antoniego Schneidra, Teki 336: Czernelica.

Dzieduszycki 1865: Dzieduszycki, M. Kronika domowa Dzieduszyckich, Lwów, 1865.

Polska 1902: Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, t. 7: Ziemie ruskie. Ruś Czerwona, cz. 1, Warszawa 1902.

ZNO: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Oddział Rękopisów. Zespół (fond) 141: Zbiór Aleksandra Czołowskiego. Dział (opys) 2. Sygn. 603: Papiery rodzinno-majątkowe Franciszka Raciborskiego. 1803–1840.

Zbiór 1975: Zbiór dokumentów małopolskich, t. 8: Dokumenty z lat 1435–1450, uzupełnienie: dokumenty z lat 1286–1442, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1975.

Інформація про автора:

Нагірний Віталій – кандидат історичних наук, ад'юнкт Кафедри історії Східної Європи Інституту історії Ягелонського університету, Краків, Польща.

e-mail: vitaliy.nagirnyy@uj.edu.pl